

ZUSTERS VAN SINT-VINCENTIUS A PAULO, BEKEND ALS ‘DE VliegENIERS’ IN DE GENTSE VOLKSWIJK BRUGSE POORT

Emilienne Deryn

Een korte beschrijving wordt gegeven van de realisaties van een nu uit Gent verdwenen kloosterorde: de ‘dochteren van liefde van Sint-Vincentius a Paulo’. Dat was de officiële naam, maar de leden waren beter gekend onder de volksnamen afgeleid van religieuze kledij: de ‘vliegeniers’, ‘vliegende nonnen’ of ‘grijze zusters’. De religieuzen engageerden zich in het onderwijs en de ziekenzorg, vooral van de armeren. Enkele van hun vestigingen in de Brugsepoortwijk behielden een sociale functie en zijn nog herkenbaar in het straatbeeld. In deze bijdrage wordt speciaal aandacht besteed aan wat aan hen herinnert in de Kiekenstraat bij de Bevrijdingslaan en tussen de Reinaartstraat (Pierkespark) en Haspelstraat, achter de Sint-Jan Baptistkerk.

Inleiding

Wie zich nog ‘de vliegeniers’, ‘vliegende nonnen’ of ‘grijze zusters’ herinnert, moet al behoorlijk op jaren zijn. In de volksmond waren dat de bijnamen voor de religieuzen behorend tot de orde van de ‘dochteren van liefde van de H. Vincentius a Paulo’, niet de verwarren met de in Gent en omliggende gestichte en gegroeide ‘zusters van liefde’, met hoofdvestiging in de Molenaarsstraat. De orde die hier beschreven wordt, werd gesticht in Parijs door Cathérine Labouré.

De religieuzen droegen een ingewikkelde kap in fel gesteven witte stof. Aan de zijanten waren grote flappen die er uit zagen als vleugels (afb. 1). Vandaar dus, onvermijdelijk, hun bijnamen ‘vliegeniers’ of ‘vliegende nonnen’. Bij felle wind werden de punten van die flappen samengehouden met een speld of papierclip. Het nonnenuniform omvatte ook een grote witte kraag met lange uiteinden die vooraan over mekaar lagen als een sjerp. De kleur van hun kloosterhabijt was grijsblauw. In de winter droegen de zusters een grote, zwarte wollen puntsjaal. Om hun boeken en schriften of verzorgingsmateriaal mee te

nemen op straat, beschikten ze over een zwarte rechthoekige rieten korf met deksel.



Afb. 1. Een statige ‘dochter van liefde’ poserend in het atelier van een fotograaf, werkend voor de rijke burgerij (fotoverzameling DSMG, Begijnhof, Sint-Amansberg). Niet gedateerd. Volgens de site Familiekunde Vlaanderen (2021) was fotograaf Van Loo – Smet tussen 1888 en 1904 in de Vlaanderenstraat actief.

In Gent waren deze religieuzen vooral actief in de bij uitstek proletarische wijk Brugsepoort – Rooigem. Ze richtten zich immers op de zorg voor de armere bevolking, speciaal dan de meisjes en vrouwen. Na de stichting halverwege de jaren 1800 van een eerste klooster in het stadscentrum aan wat nu de Limburgstraat en de Gouvernementstraat is, volgde in 1854 een eerste vestiging buiten de Brugsepoort (Elyseese Velden). In snel tempo kwamen andere tot stand. Hieronder worden ze opgesomd en twee ervan worden nader geïllustreerd.



Afb. 2. Een grote groep meisjes, warm gekleed, maar heterogeen en allerminst luxueus, onder hoede van een onheilspellend kijkende zuster in een school- of kloostertuin, poserend bij het toen onvermijdelijke Heilig Hartbeeld. Op een drietal na zien de meisjes er heel ernstig, bijna somber uit. Ze lijken goed gevoed, wat niet evident was in die tijd. Vooraan een Union Jack vlag en ingekaderde foto's van een nog jong paar, vermoedelijk de Engelse koning George V en koningin Mary. Deze Engelse attributen en het tafeltje met groot brood en een kop melk (?), lijken erop te wijzen dat de hier weergegeven foto genomen werd kort na de bevrijding in 1918 en bedoeld was om naar het UK te sturen als dank voor de verstrekte voedsel- en kleren-hulp. Verzameling DSMG, ongedateerd.

Kiekenstraat

Naast de hoek van de Kiekenstraat met de Bevrijdingslaan in het huis nr. 2 was voor hun werk een kinderkribbe ingericht, Bethlehem genoemd, voor dag- en nachtopvang (afb. 3). Het nummer 4 gaf toegang tot het kloostercom-



Afb. 3. Kiekenstraat nr. 2 (foto 2021).



Afb. 4. Kiekenstraat nr. 4: de binnenkoer (foto 2021).



Afb. 5. Reinaertstraat nr. 101. Hoofdingang Pierkespark (foto 2021).
Bemerkt het grote beeld van Sint-Vincentius a Paulo.



Afb. 6. Originele en mooie weergave van de naam (foto 2021).



Afb. 7. Pierkespark gezien vanuit de Haspelstraat (foto 2021).



Afb. 8. Een breder gezicht op het park en het complex (foto 2021).



Afb. 9. De kleurrijke stek van 'De Vieze Gasten' naast het typische schoolgebouw en mooi groen (foto 2021).

plex (afb. 4) dat lange tijd ook een dispensarium ter beschikking stelde, vrij toegankelijk voor iedereen die medische verzorging nodig had. Daarnaast was ook een weeshuis voor meisjes, waarin later kinderen uit probleemgezinnen verbleven. Het complex omvatte verder een kleuterschool en een lagere school voor meisjes. In de jaren tachtig van de vorige eeuw verhuisden de religieuzen naar de Brugsesteenweg 277. Nu is dat gebouwencomplex een Centrum voor Integrale Jeugd- en Gezinszorg met de naam Sint-Jan Baptist.

Reinaertstraat en Haspelstraat

De religieuzen hielden in de wijk eveneens een school in de Reinaertstraat 101 (hoofdingang, afb. 5). In een nis boven de poort staat een groot beeld van de H. Vincentius a Paulo met twee kindjes. Op de gevel lezen we het jaartal 1909. Er was ook een ingang in de Haspelstraat, het 'Klein Poortje' genaamd. Nu is de Haspelstraat 31 de hoofdingang van een kringloopwinkel. De speelplaats van de school is aan de straatkant open gemaakt en is het 'Pierkespark' geworden (afb. 6, 7 en 8), zo genoemd omdat in de Haspelstraat het poppentheater van Henri Maeren gevestigd was. In al zijn stukken was de hoofdrol weggelegd voor de typisch Gentse marionet Pierke. Ook het theater- en muziekgezelschap 'De Vieze Gasten' kreeg een onderkomen op het oude schoolterrein (afb. 9). Via de ingang Reinaertstraat 101 kan men rechtstreeks door het Pierkespark naar de Haspelstraat. In het Pierkespark is het grote huis, destijds van de familie Rogiest - Lammens momenteel een ontmoetingsruimte waar men kan genieten van een hapje en een drankje.

Biezenstuk

Een kleuterschooltje gerund door de 'dochters' was ingericht in het Biezenstuk. Dat is een oude straat die evenwijdig loopt met de Rooigemlaan. Naast het schooltje was een wegel met uitgang op de Rooigemlaan nr. 278. Die wegel zou de naam 'Grijze zusterstraatje' krijgen.

Elyseese Velden

De dochters van liefde van de H. Vincentius a Paulo hielden een andere school op de Elyseese Velden. Dat gebouw is nu ingenomen door 'De Schelp', een sociaal centrum voor mensen in nood, gerund door de CAW (Centrum voor Algemeen Welzijn).

Limburgstraat

Midden in de stad, in de Limburgstraat, rechtover de Sint-Baafskathedraal, bleef tot voor enkele jaren de eerste Gentse vestiging van de dochters van liefde functioneren. Daaraan verbonden was een beroepsschool voor snit en naad en een home voor meisjes. Dat gebouwencomplex ging enige jaren geleden tegen de grond. Het werd vervangen door een appartementsgebouw.

Noot

De Franse naam ‘filles de charité’ wordt eigenlijk beter vertaald als ‘meisjes’ of ‘dochter van liefdadigheid’. ‘Meisjes van liefde’ zou men kunnen misverstaan, maar de nonnen waren onmogelijk te verwarren met de vrouwen die aan de kost komen in de sector van de betaalde liefde.

Ook de volksnaam ‘grijze zusters’ is eerder ongelukkig gekozen. Meerdere, meestal niet al te rijke kloostergemeenschappen, onafhankelijk van elkaar gesticht, werden zo genoemd. Maurice Heins (*Gand. Sa Vie et ses institutions*, 1922-1923) geeft er nog drie andere aan in zijn hoofdstuk over religieuze stichtingen in Gent. Ook zij droegen, naast die van grijze zusters, nog andere namen: penitenten van Sint-Pieters en penitenten van Sint-Jacobs (enkel nog doorlevend als straatnaam). Tenslotte waren er nog de grauwzusters (annonciaden) van Sint-Michiels, waaraan eveneens een straatnaam herinnert. Heins beschrijft in korte lijnen niet minder dan 54 Gentse vrouwenkloosters, -abdijen en -begijnhoven. Deze bestonden wel niet allen gezamenlijk.

Heins geeft aan dat de hier beschreven ‘dochter van liefde’ zich in 1849 in Gent vestigden, nadat de andere grijze nonnen verdwenen waren. Ze installeerden zich in wat nog overbleef van de oude refuge van de abdij van Ninove aan de Gouvernementstraat (toen Opperscheldestraat). Ze breidden in 1886 hun centrale klooster uit langs de toen nieuw getrokken Limburgstraat, verwezenlijkt in het kader van het Zollikofer - De Vigneplan. Een summere beschrijving van de gebouwen is te vinden in *Bouwen door de eeuwen heen. Gent 4na* (Gent, 1976, p. 296). Dit sobere, nogal sombere neogotische klooster – scholencomplex, gebouwd rond een binnenkoer, werd enkele jaren geleden helemaal afgebroken en vervangen door een even groot en (uitwendig gezien) even inspiratieloos ensemble van flats

Ook het stedelijk onderwijsnet breidde uit in de snel ontwikkelende nieuwe wijk. Een overzichtje van Lode Hoste *Rooigem en de Brugsepoort te Gent. De scholen*, waarin dit samen met het katholieke net zeer kort beschreven wordt, vind je in GT jg. 20, 1991, p. 42-46. Zeer recent kwam Mark Rummens tijdens een speurtocht (zie elders in dit tijdschrift) naar de oudste stadscholen tot de bevinding dat De Feniks in de Acaciastraat (zijstraat van de Bevrijdingslaan) de oudste Gentse stedelijke basisschool is.

Met dank aan André Maes, DSMG, voor de oude foto's